

Едиција
РАМОНДА

Јасна Радосављевић, Мирјана Милутиновић, Данијела
Марковић, Биљана Вујанац Ћорђевић
ДУДОВА ВРАТА ЗЕЛЕНЕ БОЈЕ

Copyright © Јасна Радосављевић, Мирјана Милутиновић,
Данијела Марковић, Биљана Вујанац Ћорђевић, 2025.
Copyright © овог издања MediaSfera izdavaštvo, 2023.
Цртеж на корицама и илустрације у књизи © Биљана Вујанац
Ћорђевић

Сва права задржана. Ниједан део ове књиге не може се кори-
стити нити репродуковати у било ком облику без писмене са-
гласности аутора и издавача.

Јасна Радосављевић
Мирјана Милутиновић
Данијела Марковић
Биљана Вујанац Ђорђевић

ДУДОВА ВРАТА ЗЕЛЕНЕ БОЈЕ

2025.

Уводно слово

Када реч постане дело – ми постанемо једно цело

Идеја да окупимо оно што никада нисмо ни расуле, већ у ходању умножиле па нешто и потиснуле, настала је из радосне туге недостајања детињства које смо у љубави провеле, а запитане у средњим годинама која тачно сећања оживети као путоказ другим детињствима, макар она захватала цео људски век. Детињство је терапија и буђење за нове снове.

У ери расутости и индивидуалности позивамо на окупљање и умножавање стрпљења, поверења и љубави – људи.

Пробајте да у једну собу сместите све које волите. Ми нисмо успеле, па смо отвориле врата и лична и завичајна, а на те пропланке стају сви. Није до нас колико до пропланака, са којих су одавно неки други људи отворених врата измаштали и родили баш нас.

Када су вам завичај планине, не преостаје ништа друго него да мислите о Богу, а гледате до мора или равнице где почињу планине других људи или планине од људи.

У наше собе пропланака стали су многи, али и оне које нисмо успели да поменемо препознаћете или ћете населити своје које немате где да сместите, а прате вас.

Велике студије се пишу о тактикама света како сачувати себе, свој простор, своје, своје, своје... Ми позивамо да заједно чувамо наше, ваше, многе, јер како год свет да разумемо или прихватимо, он без заједнице то није и не може бити; а дозволите да неке заједнице изаберу и вас.

Добро дошли на наш пропланак, који не претендује да буде планина, али може да расте до саборног – МИ, ВИ, СВИ.

Баш то СВИ нанизано на сабор дудовог плода, скромног дрвета, који чини свачије детињство које се испод њега сакрило и гледало гране гордог дрвећа лепших назива и крошњи. Дрво чији су плодови били утешна посластица, али и оруђе детињства да одбраните своје мисли и положај у дружини. Позвало нас је да у његовој хладовини мирно мислимо о шумама избора пред нама – вама.

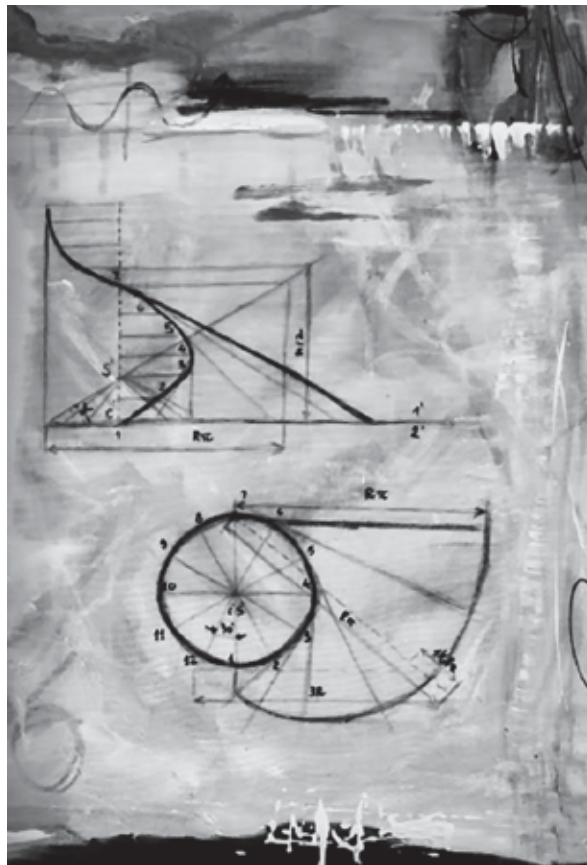
По плоду дуда зове се и плод човека, нови живот, и ми вас позивамо да заједно правимо нови живот за ове речи и детињства која су спремна да порасту до вас.

Јасна, Мирјана, Данијела и Биљана

Садржај

9	Сунцокрет је сунцу окрет
55	У раму пејзажа од снова
103	Моја је песма лагана
155	Чаробни брег
215	Реч уредника
217	О ауторкама
221	Списак илустрација

СУНЦОКРЕТ ЈЕ СУНЦУ ОКРЕТ

Поклони се и почни...

Било је тако једноставно сабрати мисли пуне невиних емоција, одшкринути врата младалачке душе, удахнути дубоко и пустити речи да саме клизе. Биле су то туђе речи, речи неких мудрих глава, старих бо-ема, изговорени стихови проживљених и измишљених љубави, патњи, родољубља... О да, посебно се говорило о тој, данас потпуно заборављеној, категорији – љубави према отаџбини. Управо је она обојила сетом наше детињство. И колико год је данас оспоравано доба у којем смо одрастали, оно време у којем су у буквару под словом Т били и Тито и ТАТА, знали смо да се тата воли више. Породица је била стуб, нудила је сигурност и заштиту, правила су се поштовала упркос пубертетској својеглавости и повременом незадовољству. Ово су размишљања о том времену. Па зашто онда не прошетати лавиринтом сећања, провирити кроз шпијунку наших зелених врата, а тамо... ко зна, можда се и пронађете у некој причи.

Удахни дубоко, погледај испред себе широм отворених очију, поклони се и почни...

Желим ли да одрастем?

Да ли су наша сећања заиста сећања или само безброј пута испричане приче, скривене у угловима претрпаних фиока нашег живота?

У свом непрегледном низу, као бисери, траг остављају у нашој души... они најсјајнији, чије вам искре осветле поглед, они благо замућени годинама којих није мало, или пак потпуно угасли, без икаквог записа у свом седефном зрну. Како год пристигла баш у овај тренутак, у секунд трептаја ока или моменат кратког сна пред свитање, она делују стварно и проживљено.

И верујем да су ова сећања истински моја.

Наше двориште између улица Немањине и Душанове било је посебна позорница свакојаким збивања. Чинило ми се да нигде није било више деце него код нас. Имали смо устаљен поредак недељних активности. Играле су се жмурке, тражења, кликери, прескакао ластиш, мењале салвете и допуњавале своје колекције оним највреднијим, јапанским, танким као прозирно крило лептира... Код каменоресца бисмо тражили остатке мермерних плочица – плојки за школице – па исцртавали кредама у боји своје „сигурне кућице“ и своје небо за предаха. Посебно узбуђење владало је уторком око поднева, када би кројач из Главне улице, после јутарњег кројења, избацивао своје крпице. За девој-

чице то је био празник. Окупиле бисмо се око велике кутије препуне разнобојних остатака тканина и бирале оне најлепше за модне креације нашим луткама. Лутке су биле купљене у продавници „Победа“ у Главној улици, осим лутака оних које су имале срећу да им тетка или ујна живе у неком већем граду, што је већ само по себи било чиста егзотика. Како год да су дошле у наше руке, лутке су биле апсолутне миљенице. Својим неспретним прстићима везивале бисмо остатке шарених тканина око њихових ружичастих гумених тела правећи праву малу модну чаролију, чешљале њихове синтетичке косе, углавном кратке фризури, хит је била коса до рамена, евентуално. Од кутија за ципеле направиле бисмо колица, поставиле мекану подлогу за удобност нашим мезимицама, везале канап, омчу за руку и тако колективно упутиле се преко улице, прво до посластичарнице да за два динара купимо чоколадну штанглицу и сокић на сламку. Поскакивале би наше ножице од ишчекивања, кутије са луткама шкрипале по асфалту, шуштале по трави, све до ушћа наших двеју река. А ту би почињало право славље, пикник у малом. Некако смо знале када је време за повратак кући. Није било ни паметних сатова ни мобилних телефона; опомињало би нас сунце, жамор људи, нека дечја интуиција да је истекло време и да нас двојиште чека. А када би се са терасе огласила нека од мама, био је то знак за разлаз, све до поподнева.

У улазима тадашњих зграда није било писаних правила понашања, али се кућни ред поштовао са пуно међусобног уважавања. Није било вриске, трчања уз степенице, двориште је дисало непогрешивом хармонијом звукова слагања порцеланских тањира и есцајга. Иза отворених прозора кроз које су провиривале хеклане чипкане завесе чула се музика шлагера и севдалинки. Младе домаћице из официрске зграде, са папилотнама на глави, скупљале су веш са терасе да не гори на летњем сунцу. Мирисало је на врелу супу, пуњене паприке, млевену кафу... И тако до вечери.

Једног од тих летњих поподнева, бескрајно узбуђена, утрчала сам у кућу и саопштила мами да је у наш град стигао Бен Квик, вероватно са Кларом, миљеницом серијала тог времена „Дуго топло лето“, серије коју смо са пуно пажње и искреног обожавања гледали сваке недеље. Велики комби регистрације БК 6205 био је паркиран испред Дома армије и то је за мене био сигуран знак да је управо ОН у посети нашој вароши. Претходне вечери, те 1968, на телевизији су јавили да је управо слетео на београдски аеродром и било је потпуно вероватно да би могао да одабере да посети баш наш град. Не знам зашто ми нико није поверовао... Моја сасвим реална бајка заспала је тог поподнева летњим сном све до вечери.

А за вечерњи летњи излазак спремали смо се опуштено. Тата је облачио чисту кошуљу, мама тапирала косу, мирис лака ширио се нашим ку-

патилом... Без шминке, мало кармина боје мяса на уснама и то је све. Били су довољно млади и леђи. Нестрпљиво бих облачила припремљену розе хаљиницу са везом на грудима, чисте беле сокне, лаковане ципелице са благо огуљеним врховима, данак мојој деђјој неспретности, очешљала густу непослушну косу у коју би мама у пролазу закачила шналу „да ми шишке не кваре очи”.

Корзо у Главној улици био је један од неизоставних ритуала вечерњег изласка. Шетало се од зграде општине са дна улице све до споменика на врху и назад. По неком неписаном правилу десне стране, река људи ишла је у мимоходу, углавном парови, породице, колеге, другарице средњошколке, ловeћи кришом залутали поглед неког од момака који су кибицовали са стране и правили шпалир овој необичној поворци. Заустављање је било резервисано на дну и на врху шеталишта да се случајно не би пореметио тај флуидни ток корзоа. Нисам водела заустављања. То је обично значило да велики причају о неким досадним стварима, а мени се из те ниске перспективе, у нивоу њихових спуштених руку, журило на турнир у аматерском малом фудбалу на терену код Дома армије, где су се обично завршавале наше летње вечери.

То је опет било место окупљања деце у првим редовима. Од куће бисмо понели старе новине да седнемо, а не испрљамо наше вечерње тоалете. На-вијало се искрено, са пуно емоција за неке познате

момке, а пароле су биле толико наивне да ми данашње гледање утакмице било које врсте изгледа као гладијаторска арена, беспотребно острашћена, дивља, без емпатије и оног правог витешког надметања. Узвикивали смо нашим дечјим гласићима: „Судија навијија“ и „Напред бееели, плави су дебели“, што је било политички коректно у то време. Турнир се завршавао пригодним културно-забавним програмом, разиграном фолклорном тачком или популарном песмом у извођењу момака и девојака из краја. Био је то необичан и потпуно природан спој спорта, ведрог духа, музике... И сви су били звезде, није нам била потребна естрада за забаву.

А када би рески копаонички ваздух, који се са планина спуштао у наш мали град, наговестио крај вечери, испратили бисмо дан уз саксофон чика Лазе и војног оркестра у башти Дома армије. Енглески валцер, мама и тата у спонтаном загрљају, то је оно чиме се гасио летњи дан у поспаним очима једне девојчице.

А зима... имала је потпуно нови колорит и сасвим другачије ритуале. Будио би ме осећај свежине и чистоте. Стакла наше собе била су прошарана леденим мозаиком наговештавајући да је напољу дебели минус. Босих ногу, у изгужваној пиџами, дотрчала бих до прозора, дувала топао ваздух примичући своје лице кристалном орнаменту и посматрала како се отвара мехур зимске идиле пред мојим очима. Све је било прекривено снегом – чистим,

нетакнутим. Одисало је мирноћом и сваки јутарњи звук као да је био сувишан.

Не сећам се да је било чишћења улица. Када падне снег, аутомобили, којих у то време није било тако пуно, једноставно нису возили улицама нашег малог града. Шкрипао би снег под ногама на радост нас деце. Мама никако није волела снег јер је то захтевало компликовану логистику њеног одласка у школу, требало се спустити неких петсто метара низбрдо. Тата би долазио по њу и заједно би, руку подруку, ситним опрезним корацима прелазили ову *survivor* препреку. А деца... деца би се у поподневним сатима окупила код великих степеница на врху Карађорђевог улице, промрзлих, слинавих носића, црвених образа, са плетеним вуненим џемперима, рукавицама са једним прстом и неизоставном пругастом капом са кићанком. Спустили бисмо се санкама, у тандему по двоје, низбрдицом све до пијацице, а *pit stop* је био код зграде Поште, где би нас чекао чика Душко са импровизованим столом од гајбица и термосима пуним слатког шербет чаја. Била је то највећа награда за неустрашив спуст, чика Душков пријатељски осмех иза црних бркова покривених ињем, метални, туфнасти лончићи окрзаних ивица и напитака који је грејао наша дечја срца... Искрени дух заједништва, увек и свуда, чинио је да се осећамо ИСПРАВНО, испуњено и срећно.

Ипак нам се журило да порастемо. Можда не баш да будемо стварно велики и досадно одговорни

као маме и тате, али бар мааало старији него што смо били.

Чини ми се да сам ја одрасла онога тренутка када сам добила сестру. Ушла је у наше животе као умилно мало биће, врцавих очица, плаве локнасте косе, са отвореним осмехом за све, када се њој то хтело, и непоправљивом својеглавошћу, опет онда када се њој то хтело. Много година касније смо у шали дефинисали тај карактер као ЈА ХОЋУ КАКО ЈА ХОЋУ. Знам да сам одувек желела сестру, чак и онда када су ме наговорили да тог лета из Београда мами и тати пошаљем разгледницу са сликом насмејаног дечака плаве косе и поздравом за „будућег малог Иву“ у најави. Није ми се допадала та идеја, нити је тај дечак у мени будио осећај припадности. Једноставно, чекала сам ЊУ. И тако сам једног марта постала старија сестра, а она заувек млађа и слађа...

Не знам да ли управо због те чињенице, негде баш у то време заволела сам друштво старијих девојчица. Биле су интересантније, некако своје, бунтовне, чинило ми се са ставом, иако је то био само пубертетски инат и шарм.

Ива и Ћећа, девојчице које су најлепше певале у крају, биле су најбоље другарице, ученице моје маме, неколико година старије од нас. Имале су дуге смеђе косе, мршаве, високе, самоуверене, а када су у своју певачку дружину прихватиле и неколико нас млађих, нашој срећи није било краја. Трчале

бисмо улицама импровизујући плесне кораке који ће се касније појавити у спотовима, махале својим замршеним дугим косама певајући „Chirpy Chirpy Cheep Cheep... Soley Soley” (Middle of the Road). Било је то нешто сасвим ново за мене, која сам до тада музику слушала углавном на фестивалима „Београдско пролеће”, „Опатија” и „Ваш шлагер сезоне”, који су се могли видети на телевизији. Сазнање да, поред гласања за победничку песму на РТБ дописницама, где би мама увек заокружила број са именом Мише Ковача, а ја Микија Јевремовића или Здравка Чолића, постоји и нешто сасвим другачије, било је отрежњујуће. Нисмо разумеле ни једну једину реч онога о чему су те нове песме говориле, али је било јако узбудљиво са радија хватати ћирилични транскрипт овог новог звука, онако на слух, како смо могле и умеле. Отворио се читав један нови свет могућности, а заправо било је то само одрастање и жеља да свако од нас сам истражује и гради себе онако како му срце казује да треба.

У згради преко пута наше живеле су три сестре. Једна је умела да фризира, мама је понекад ишла код ње на хладну трајну, и била бих пресрећна када би ми дозволила да кренем са њом. Носиле су панталоне звонцаре, уске мајице без леђа и биле некако другачије. Сећам се само да се средња звала Лола и није у њима било ничег тако посебног осим чињенице да имају већ 15, 16, 17 година, да могу

од свог џепарца да купе часопис „Здраво“ са постерима музичких звезда, што ми се тада чинило недостижним. Волела сам поподнева проведена са њима. Листале бисмо старе модне часописе, правиле фризуре, оне су се препирале шта ће која обући увече... право „девојачко“ поподне.

Неку годину касније постери су овладали и нашим простором, а Здравко Чолић у природној величини поносно је стајао на вратима моје собе и постао чежња неких других малих девојчица које су долазиле код нас.

Ива и Ћећа су се убрзо одселиле, као и поменуте три сестре, а ми смо полако мрвили последње године нашег детињства, покушавајући да продужимо оно што не може трајати вечно, и лагано закорачили у одрастање.

Сазревати у нашој малој варошици било је заправо пронаћи праве узор и ходати утабаном стазом њихових харизми и вредности. Прегршт дивних жена могле су послати тај знак. Оне које су зрачиле својом скромношћу, поносно носиле своје врлине и своје мане, биле су путоказ. Знала сам да не могу да имам најлепше плаве очи и најдуже трепавице куме Зорице, нити широк осмех обожаване наставнице хемије, нити оправдану надменост професорке с најдужим ногама у гимназији. Зато смо тражили инспирацију и узор међу нама, нормалним младим бићима, ни по чему посебним, а тако јединственим.

И било их је. Њих две, градске девојке, тако обичне а своје, остављале би без даха и својом звезданом прашином посипале сваког кога би окрзнуле погледом. Без посебне жеље да се допадну сваком, у фармеркама, белим мајицама, без шминке и свакојаким помагала, тако својствених данашњем добу, плениле су чистотом и лепотом унутрашњег бића. Нисам их заборавила ни данас, лече душу и тело на неком другом месту, својим вешто сабраним речима остављају печат неког нашег времена.

А сви заједно, тако дубоко укорењени у оно што је суштина, испраћени смо у свет одраслих, у неки нови град, међу неке нове људе, да сведочимо о свом постојању.

Пре неколико година дошла је на матуру...

У два сата после поноћи стартовала трубаче на улици код Дома ЈНА... Свирају Цигуси пуним плућима... Она стоји на сред улице са подигнутим рукама.

Стајем поред ње (службеним колима). Препознајем је и кажем:

– Па је л' немам кога другог да хапсим вечерас?

– Извини, морала сам... Ово је мој град...

Ма ко други да је то урадио, био би ухапшен. Њој је било опроштено...

Ипак је ОНА била једна од најлепших девојака ове наше чаршије.

(Преузето са Фејсбука)

Залогај који мирише на љубав

Данас долазе деца са мора. Да ли да ставим гибаницу да се пече? Има ли јогурта у фрижидеру, хладне киселе воде, сухомеснатог, сира?

Или да направим палачинке? Треба и до фризера да одем...

Мисли се роје једна за другом, ковитлају као у кошници, не дају мира у врелом јулском дану. Ајмо редом. Прво код фризера, па у набавку, а онда лагано... ред згужваних кора, попрскати киселом водом и уљем, па ред фила од младог сира и јаја, па опет коре... Прсти сами плету столетну причу наших мама и бака...

Са мора смо се враћали увек раним јутром, било је ваљда лакше путовати ноћу, обуздати аутобус пун деце, после двонедељног школског летовања. Зелени аутобуси „Литаса“, маме и тате на платоу код школе, загрљаји велики као вечност...

Дечјом грајом испраћени, лаганим кораком узбрдо до куће, поспаних очију, косе слане и замршене... „Сигурно сте смршале“, рећи ће мама. Већ у улазу могу да осетим сву гозбу нашег трпезаријског стола. Отварам врата и први позив ми упућује топао мирис похованих црвених паприка и пиљећих шницли. Румена кора тек испечене гибанице зове на први залогај. И није важно што није ни подне, на столу је и супа са домаћим резанцима, пире

и пуњене паприке, јер, забога, сигурно нисмо јеле ништа кашиком петнаест дана. Чиста љубав на трпези није била упућена да нахрани желудац. Знала сам да је то улазница у ДОМ, породицу која чека, која безусловно воли и чува оно што је свето. Мама и тата увек спремни да саслушају сваку од наших морских чаролија, уз палачинке посуте орасима, из којих је цурио наранџасти џем од кајсија. Симпатије и несташлуке бисмо прескочиле, јер какво је то море ако нема тајни и доживљаја за памћење.

А мамине торте... Ех, о томе би могла књига да се напише.

Рецепти њеном руком писани завршили су код мене, у металној црној кутији са црвеним ружама. Отворим је повремено, када су припреме за рођендане и друга славља у току, стриктно следим формуле рецепта... Некада буде баш онако како треба, а некада фил неће да се умути, коре нису тако меке као њене, али истрајавам, баш као и она. Има у тим рукописима и цртежа израђених као пројекат у малом, за књига тарту, отворену и затворену варијанту, пуж тарту, шах тарту, сладолед тарту, чоколадну тарту, тарту руска салата... Па онда оне мало егзотичнијих имена: реформа, гизела, сахер, шпански ветар...

Торте су се увек месиле ноћу, онда када јој нико не смета, када нема комшиница које спонтано наврате на кафу и слатко, када се све умири и утихне. Тихо сам улазила у кухињу и реметила тај

устаљени ред, да олижем ванглу у којој се мутио фил. Слаткаст мирис млека, чоколаде, јаја, брашна, ваниле будио је чула и дефинисао наш укус и појам добре торте. А њене су биле најбоље, то су сви говорили. Слагали су се слојеви: танке мекане коре, неколико кашика чоколадног кремастог фила и тако редом до последњег спрата, а онда би великом „Просветином“ енциклопедијом конструкција била притиснута да мало одстоји. Тако се спрема-ла мени омиљена добош торта, лењиром размеравали равномерни подељци на завршном слоју препеченог шећера, ножем загрејаним на плотни старог шпорета топио траг на овој краљици свих торти. Путовала је аутобусом касније и до Београда, за сваки мој студентски рођендан, са онолико корица колико ми је било година: 20, 21, 22... Чудиле су се другарице како тако нетакнута пређе 270 километара у картонској кутији везаној канопом у крст. На тацни поткоченој са четири стране крајцима старог хлеба, да се не мрда, стизала је добошица у пуном свом сјају, стакластог карамелизованог врха у којем су се огледала наша срећна лица. Остала је из тог доба анегдота моје другарице из Пирота, којој је мама слала тарту у тегли: изломљени патишпањ преливен жутиим кремом, и којој је моја рођенданска изгледала као мало архитектонско чудо.

У нашем шпајзу, на највишој полици, уредно послане стајале су велике шерпе азурноплаве